

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Atlas minor Gerardi Mercatoris

Mercator, Gerhard

Amsterodami, 1610

Germania

[urn:nbn:de:bsz:31-118360](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-118360)

Sic se habet & universim & speciatim *Germania Inferior* : jam nunc flumine Rheno transito, *Germania Regio*.
 vulgo *Superior*, Ptol. *Magna*, se offert, Europæ latissima regio, Romanique Imperii decus. Hanc, qua *Nomina & usus*
 fere illam Methodo percurram : Generalia priore loco indicaturus, inde Specialia. Ut autem a nomi- *de deducta.*
 ne ipso ordiar: *Germ. vine* sive *Germaniorum* nomen varii varie derivant. Hic namque *Germanos* quasi *Gaar-*
m. umen i. profus viros, ob Martium ac virile virtutis robur : ille a certa obstinataque fide quam sibi mu-
 tuo integram præstabant, æternum nomen invenisse existimat : neque perperam divinasse creditus est, qui
 ab honorata militia nominis Etymon deducere voluit, quasi *Geert-man.*, contracta vocis mole, *German*, di-
 ctus populus fuerit. Alius pure puteque Latina voce, veluti genuinos & gnesios dictos censet, quod prisca
 integritatis & rusticanæ simplicitatis nulla fere gens plus retinuerit : cujus somnii auctorem in aures popu-
 li influere, & ad gratiam loqui voluisse apparet : quamvis simili errore involutus cum Livio Geographus
 Strabo summo jure inditum illi genti a Romano populo illud nominis putat, quod pene legitimi ac Ger-
 mani Fratres Celtarum essent, sive mores & vivendi ritum, sive proceritatem corporum & rutilam casariam
 spectare quis velit. Ioannes Goropius Becanus, a cogendo militem & ad se colligendo non absurda ratio-
 ne deducit a *Gerem*, quod est, cogere. Cujus opinioni adjumento esse & adminiculi vicem præbere videtur
 Tacitus, qui in Commentario de moribus Germanorum proficitur, *Germania vocabulum recens esse, & nuper*
audistim, quoniam qui primi Rhenum transgressi (ut ejus verbis dicam) Gallos expulerant, nunc Tungri, nunc *Ger-*
mani vocati fuerint, ita nationis nomen, non gentis evasisse paulatim, ut omnes primum a victore ob metum, mox a se-
 ipsis invento nomine *Germani* vocarentur. Neque desunt qui Germanos convenas & collectitium populum in-
 terpretantur, a *Gerem* quod congregare significat. Sunt & qui bellicosos & præliorum amantes innui autu-
 mant a *Gerra*, sive *Guerra*, cujus vocis notior est significatio, quam ut hic apponi debeat. Vir in gente Saxo-
 num doctissimus a Carmanis Asiæ populis, Lucano etiam memoratis, vocabuli auspiciam deducit, uti a Sa-
 cis Saxonum : alibi Hebræo Ety. mo illos dedicat, ut sint quasi *Gerimani*, quod lingua illa significat advenas,
 inopes & egenos. Ulterius etiam provectus plenis velis, & quadam studii in patrium nomen voluptate de-
 libutus Peucerus Germanos, quasi *Hermenner* hoc est militares viros dictos existimat. Eruditissimus Iunius
 hujus nominis originem ad famosum illud aquarum diluvium, quo totus interiit Orbis, revocat : quando
 Noachus in ternos liberos Orbem Terrarum partitus est, quo tempore Iephetho (ut de Schemo & Chamo nihil
 dicam) in sortem cecidit Europa. Huic natum esse masculam prolem, nomine Gomerum, constat ex Moyse,
 Ex hoc triplex propago existit, *Aschcenaz*, *Riphat* & *Thogarma*. Ex his *Thogarma* Germanorum progenito-
 rem fuisse contendit : quamvis *Aschcenaz* in communis Rabbitorum opinio teneat Germanos esse. In *Tho-*
garma enim sive per secundam vocalem *The-germa*, manifeste elucet origo nominis Germanorum, reje-
 cta tau adjectitia, & secunda vocali sumpta pro prima, ac si quis nostrate lingua per articulum *the*, efferat
the germani, id est, Germani : & respondet voci Etymon aptissimum & genti quod est, *garani* sive *gerani*,
 quod

Y y

quod os significat & metaphorice robur, quod ossa sit gens tota, & solidarum virium firmamento ac robore prædita. *Alemanniam* etiam vocant hanc Europæ partem nonnulli, ejusque incolas Alemannos, quo nomine sub inclinati Imperii tempora vocari cœperunt. Berofus ab Hercule Alemanno nomen accepisse fabulatur, quem hisce populis præfuisse scribit. Alii a Manno Deo patrio Tuisconis F. *Alemanniam* appellatam volunt. Asinius Quadratus inclytæ fidei Historicus, Alemannos velut collectitiam gentem, aut convenarum colluviem qui longe lateque patentem regionem inundarant, nuncupatos scripto prodidit; qui parum exacte peregrinæ vocis vim perspexisse creditur, propiusque ad verum collimaturus fuisse, si universos bellatores, & a virtute viros ejus nominis ambitu contineri censuisset. Qui a Lemanno derivant Alemanniam, nescio quo jure Germaniam velint appellatam a Lacu qui est extra eorum Limites in Sabaudia: nisi forte quis Acronium lacum putet esse Lemannum, cujus in utraque ripa Alemannos habitasse auctor est Ammianus lib. xv. Et quamvis utramque hanc, Germanorum inquam & Alemannorum gentem nonnulli confundant: tamen observatum est, distinctas eas fuisse. Spartianus in vita Marri: *Omnia Alemannia, omnisque Germania, cum ceteris quæ adjacent gentibus.* Flavius Vopiscus in vita Probi: *Testes sunt Franci, in visis strati paludibus, testes Germani & Alemanni, longe a Rhemi femoti littoribus.* Aliorum testimonia, ne prolixior sim, prætereo. *Teutoni* etiam a nonnullis appellatam invenimus, a Teutone quodam eorum Duce. Alii *Teutonas* qui vernacule *Teutsche*, Italis *Teutsche*, & a quibus Teutonici vocantur, & regio *Teuschland*, nomen habere a Thuistone, quem alii vocant Tuisconem, creduntq; filium fuisse Noachi. Hujus meminit Tacitus: *Celebrant carminibus antiquis (quod unum apud illos memoria & Annalium genus est) Thuistonem Deum terra editum, & filium Mannum, originem gentis, conditorisque.* Eos Strabo collocat in Norico: quidam opinantur fuisse contra Coloniam Agrippinam locumque eum idcirco *Teusch* denominatum. Incolis ipsis nuncupatur hodie *Teuschland*, exteris *Alemagna*. Sclavones *Nimische*: Græci *Elmagis* hodie vocant, & Turci *Alaman*. Sed de Germaniæ Etymo ejusque variis appellationibus satis copiose: nunc ad Situm sive Quantitatem venio. Porro in Limitibus Germaniæ adsignandis non consentiunt inter se omnes. Antiquissimi Germaniam definivere Rheno, Danubio, Oceano, Tanai & Ponto Euxino. Posteriores quos inter Strabo, Ptolemæus, Mela, Plinius, ac plerique Scriptores Græci & Latini, Rheno claudunt & Vistula: Tacitus non tam Vistula quam mutuo metu aut montibus Germanos scribit a Sarmatis Dacisque separari. Hodie ad censentur Germaniæ omnes regiones, quarum Incolæ lingua vel Dialecto utuntur Germanica. Itaque extra Ptolemæi fines, ultraque Danubium continet Rhetiam, Vindeliciam, superiorem Pannoniam, partemque Illyrici, ad Tridentina usque claustra. Ultra Rhenum quoque occupaverunt Germani Romanorum Colonias & Præsidia, Constantiam, Augustam Rauracorum, Argentinam, Nemetes, Vangiones, Moguntiacum, Confluentiam, Bonnam, Coloniam Agrippinam, aliaque loca ad Mare usque. Nam ut testatur Ambrosius 11 Hexaem. Rhenus olim Romani Imperii limes fuit: inque ejus ripa Gallica Præfides Romanorum perpetuo Germanos oppugnabant, partim ut eorum excursiones prohiberent, partim ut in eos ipsi infesti excurrerent, partim etiam ut deficientes ad se Germanos in ea loca reciperent. Atque hæc causa est,

cur in

Situ.

cur in altera Rhēni ripa multæ admodum & p̄veterustæ Civitates constitutæ sint, in altera vero nullæ: quod etiam in Danubii ripa observari debet. Helvetii quoque Germanis hodie adnumerantur: & Pruteni ultra Vistulam: ut hodiernus Limes Ptolemaica multis modis amplior sit. Nam ab Occasu Rhenum transgressus, usque ad Picardiam & Burgundiam, Galliæ partes, extenditur: a Meridie, ultra Danubium ab Alpes usque: ab Ortū, ultra Vistulam Prussos continet: Septentrionalis limes est Oceanus. Suntque Germanicæ Ditionis præcipuæ & primariæ partes, quæ sub hoc titulo cum minoribus subiectis aut conjunctis describentur: Regna, *Bohemia* Electoratus: ac *Polonia* Regnum, etsi alterius quam Germanicæ sit linguæ, nec in Imperii Matricula comprehenditur, tamen quia intra veteris Germaniæ Limitem Vistulam fluvium est situm, Germaniæ Tabulis apponemus. *Hungaria* Regnum, quod extra veteris Germaniæ Limites situm est, quia multos insignes Imperatores dedit, & pluribus sub Imperio sitis regionibus dominatur, Germaniæ illud adjungemus. Ducatus: *Saxonia Superior* Electoratus, *Austria* Archiducatus est. Ducatus *Holst*, *Mecklenburg*, *Pomeri*, *Lunenburg*, *Lauenburg*, *Brunswyck*, *Meissen*, *Schlesien*, *Moravia*, *Cleve*, *Berge*, *Franconia*, sive *Franconia Orientalis*, *Bavaria*, *Wirtemberg*; *Suevia* Comitatus; Palatinatus *Rhemi* Electoratus, Palatinatus *Bavaria*; Landgraviatus, *Hessen*, *Duringen*, *Superioris & Inferioris Alsatia*. Marckgraviatus *Brandenburg* Electoratus, *Baden*; Comitatus, *Emden*, *Oldenburg*, *Benthem*, *Lip*, *Diepholt*, *Huy*, *Mansfelt*, *Anholt*, *Stolberg*, *Tirol*. *Livonia* quia Germanis subest, inter Germaniæ Provincias recensetur, sed quia latius intra Sarmatias recedit inter illas describitur. Situ exposito in medium prodit Qualitas, cujus causa plurimum in Climate, Situque Cælesti. Subest Germania Sexto, Septimo, Octavo Climatibus, inter Gradus, Latitudinis quidem XLV I & LV: Longitudinis autem inter XXIV & XLVI. Maximus dies Æstatis in Australi Parallelo horarum est quindecim cum dimidia: In Boreali horarum septemdecim cum quadrante. Licet autem Cornelius Tacitus Germaniam asperam Cælo scribat, atque apud Germanos perpetuas esse hyemes memoriæ prodat Seneca: Cælo tamen satis clementi gaudet ac temperato, frigidiorē quidem, sed ad sanitatem & robur conferente. Solum Hordeo, Tritico, Siligine, Farre, Milio, Avena, ac omni Frumentorum ac Leguminum atque Obsoniorum genere fecundum: Campi uberes, Prata lata. Optanda est ubique ubertas Soli, ac Frumenti magna copia. Germania dives quoque variis in locis, preciosissimis Argenti, Æris, Ferri, Plumbi, aliorumque Metallorum Theauris: atque alibi etiam Auri: Metallorum fertilitate nullis cedit terris. Sunt & Salis præstantissimi nobiles Fodinæ plurimæ. Veteri quoque Germaniæ a Plinio tribuntur Lapidēs Cadmia, Callais, Chrystallus, Onyx, Topazius, Adamas & Ceraunius; Herba: Corrua & Britannica. Mille hinc jam Hortorum ac Villarum delicia; nulla Viridaria Pomariæve magna pomorum ubertate scætua desiderantur.

Cæli qualitas.

Æris temperies.

Soli fertilitas.

Quid

Quid Vina commemorabo, optimi saporis odorisque? Palsim quidem admodum generosa leguntur, aliis tamen & aliis locis præstantiora. Varii præterea generis videre hic est Animalia, magnamque Pecudum & Ferarum copiam, quibus recensendis omnibus ne tempus teram: scribit Cæsar multa in Silva Hercynia genera Ferarum Animalium varietas. rarium nasci, quæ reliquis in locis visa non sunt: ex quibus quæ maxime, inquit, differant ab cæteris & memoria præstantiora. denda videantur, hæc sunt: Est bos Cervi figura, cujus a media fronte inter aures unum cornu existit excelsius, magisque directum bis quæ nobis nota sunt cornibus, ab ejus summo sicut pluma ramique late diffunduntur: est fœmina marisque natura eadem forma, magnitudoque cornuum. Sunt item quæ appellantur Alces. Harum est consimilis Capris figura, & varietas pellium, sed magnitudine paulo antecedunt, murileque sunt cornibus & crura sine nodis articulisque habent, neque quietis causa procumbunt, neque siquo afflicte casu conciderunt, erigere sese aut sublevare possunt. His sunt arbores pro cubilibus, ad eas se applicant, atque ita paululum modo reclinate quietem capiunt: quarum ex vestigiis, quum est animadversum a venatoribus, quo se recipere consueverint, omnes eoloco aut aradicibus subruunt, aut abscidunt arbores tantum ut summa species earum stantium relinquatur: huc cum se consuetudine reclinauerint, infirmas arbores pondere affigunt, aut una ipsa concidunt. Tertium est genus eorum qui Uri appellantur; ii sunt magnitudine paulo infra Elephantos: specie & colore & figura Tauri. Magna vis est eorum, & magna velocitas: neque Homini neque Fera quam conspexerint, parcunt: hos studiose foveis captos interficiunt. Hæc ille. Ad Imperiū Majorū venio. SACRA ROMANI IMPERII SEDES, Imperium majorem, quæ in Occidentem Orientemque divisa variis multarum gentium excursionibus labefactata, disidiis lacerata, rum. mole sua ruinam minitabatur, relicta Italia, non alia potius regione, quam Germania, præsidium, robur, salutem quaesivit, electo in Imperatorem Carolo Magno Francorum Rege, quem Ingelheimii (pagus est secundo milliari a Moguntiaco) natum ferunt, atque ibidem nobile extruxisse Palatium, cujus rudera adhuc visenda sunt. Mansit Imperium in stirpe Carolina annos centum, & quod excurrit: qua deficiente, translatum est ad Conradum Franconiarum Ducem: quem Henricus Aucups sequutus est: hunc Ottones tres: quorum ultimus quem intelligeret Romanos Crescentio Consule rursus adfectare Imperii titulum, coacto exercitu Romanum accepit, impetravitque a Gregorio Pontifice, ut jus eligendi Romanum Imperatorem perpetuo apud Germanos permaneret. Impetravit autem hac lege, ut electus primum vocaretur Cæsar & Rex Romanorum: postea vero accepta a Pontifice corona haberet titulum Imperatoris Augusti. Electores constituti sunt septem: e quibus Archiepiscopi tres; Quatuor Principes quos vocant seculares: ab his post excessum Ottonis primus electus est in Imperatorem Henricus cognomento Sanctus. Eandem electionis formulam postea Imperator Carolus I v in Bullam auream, quæ hodie exstat, redegit. Insequentibus temporibus varia officia in Germania constituta sunt, ad augendum Imperii decus, de quibus Mercator. Germanorum fortitudinem Tacitus qui sub Vespasiano Præfes Belgarum fuit, brevi ornat elogio: Nemo bellum Germanis (inquit) intulit impune. Experta Majorum virtus, id quondam tres sub Augusto Legiones superata. Experti Carbo, Cæsius, Scaurus, Aurelius, Servilius tui. Cæpio,

Capio, Manlius, magni Imperatores, quos modo caesos, modo fugatos vidit Germania. Ac Rhythmi veteres noti sunt:

*Welcher im Krieg wil ungluck han
Der sang es mit den Deutschen an.*

Urbium nomina.

Flumina.

Fortes vocat Iosephus, Martiales Dionysius, Bellaces Arrianus. Germano, nihil animosius, nihil ad incursum acrius, nihil armorum cupidius est, teste Seneca de ira. Est porro hodie Germania regio, adeo aemena, adeo pulcherrimis nitidissimisque urbibus, castris ac pagis exornata & exulta, ut non Italiae, non Galliae, non Hispaniae ipsa cedat. Civitates liberae in ea numerantur xxxiv: inter quas Colonia Agrippina, Wirtemberga, Lubeka, Lüneburgum, Francofurtum, Brema, Lipsia, Spira, Argentina, Friburgum, Augusta Vindelicorum, Tubinga, Heidelberga, Ratisbona, Vienna, Praga, Buda &c, de quibus suis locis. Tot etiam actantis Germania (ut de Lacubus & Paludibus, quibus eam abundare frequentibus testantur Veteres, nihil dicam) irrigatur Fluminibus: ut etiam hac parte facile cum optimis regionibus certare possit. Hujus Fluviorum crebritatis causam indicat Seneca lib. Natur. Quaest. III, *At contra, ait, constat Germaniam Galliamque, & proxime ab his Italiam abundare rivis, & fluminibus; quia Caelo humido utuntur, & ne astra quidem Imbris carent.* Fluvii autem Germaniae celebriores sunt Danubius, Rhenus, Amasis, Moenus, Neckarus, Albis, Suevus, Vurgis, Vistula. Danubius Ptolemaeo & ceteris: Ister quoque Plinio & Straboni dicitur, hic horum nominum mutationem ponit ad ejus cataraclas: ille ubi primum Illyrium alluit; Ptolemaeus ad Axipolim urbem: Appianus ad Savi fluminis cum eo confluentiam: itaque ut superior pars Danubius; inferior vero Ister vocetur. Stephano Martiae quondam dictus fuit: item Danubis, & Danis: Addubanus nominatur apud Festum, nisi locus depravatus sit. Antiqua Numismata Danubius legunt: Done & Donis hodie appellatur, ab undarum sono & strepitu, ut habet Althamerus. Hunc secundum Nilum Amnium maximum qui in Mediterraneum pelagus fluunt, Sallustius scripsit: ac Fluviorum maximus Arriano lib. 1 de rebus gestis Alexandri dicitur. Oritur in silva Hercynia, in pago Don Eschingen ex terrae visceribus magna scaturigine ebulliens. Veteres vocant Montem, unde prodit Abnobam, quanquam itinere unius horz, ut scribit Munsterus oculatus testis, nullus Mons ad scaturiginem ejus pertingit: sed effunditur copioso aquarum meatu & nunquam deficiente, ex colliculo quodam cujus eminentia vix habet, x v aut xvi Cubitos, id quod se diligenter iustasse, addit. Hujus fontem Tiberius visendum sibi existimavit. Herodotus e Pyrenaeis jugis oriri credidit, cujus fidem Aristoteles sequutus est in Meteorologicor. Pyrenaeos istos Maginus ponit in Germania ut errorem excuset gravissimorum Scriptorum. Fonte suo prolapsus, divagatur in palustrimox in alveum receptus & subinde allabentibus rivis auctior, multas gentes, Suevos, Pannonas, Dacos, Bulgaros adit, donec sexaginta annibus receptis, medio numero navigabilibus in Mare Euxinum evolvitur, Ostis ut Dionysius, Strabo, Herodotus prodiderunt, v: ut Plinius vi; ut Ammianus & Solinus vii: tanto impetu & undarum copia, ut xl Millium passuum longitudine, intra amaras Maris undas, dulcem exhibeat haustum quarentibus. *Et constat ab ultimis nostri sinibus Maris, agminatim, pariendi gratia petere Pisces* (Ammiani

(Ammiani verba sunt) ut aquarum suavitate salubrius factum educant, nec intercipientur Super hunc fluvium Trajanus Nervæ Pontem miri operis in Mœsia construxit, quem denuo Adrianus demolitus est, Dione Caffio referente. De Danubio Georgius Fabritius in quodam itineralio suo sic: — *Ister,*

*Qui centum populos & magnas alluit urbes,
Euxinum irrupit bis terno flumine Pontum.*

Nam in Mare tandem pleraque Flumina celebriora omnium terrarum deferuntur, quod etiam Ovid. lib. 11. Metamorph. hoc versu prodidit: *In quo desinitis sacri in quo currimus amnes.*

Rhenum secundo loco nominavi, ab Cæsare aliisque nobilitatum: hodie *Rhijn*. Hic è Lepontiis, ut Cæsar, ex Adula monte summæ Alpium brachio quodam, vulgo *Eizel* dicto, sicut Strabo & Ptolemæus voluerunt: è Rhetia, ut Claudianus, oritur. *Rhenus* autem initio ex Alpibus (ut sentiunt Strabo & Ptol.) sumpto, ab Orientali quidem earum parte ubi Adulæ Monti junguntur, populique Lepontii habitant, duobus nascitur Fontibus, unius, ut minimum, diei itinere, propter Montium juga distantibus. Altero magis Occiduo magisque Septentrionali, qui *anterior Rhenus* vulgo: altero magis Orientali magisque Australi, qui *Rhenus posterior* Adcolis dicitur. Hi tandem confluunt, & efficitur è duobus Fontibus tandem unus *Rhenus*, qui prope a capite duos efficit lacus *Acronium* sive *Constantiensem*, a Constantia ad eum sita, de quo in Helvetiæ descriptione: alterum *Venetum* hodie *Cellensem*, a Cella Opidulo, omnis generis Piscibus abundantem. Hinc conversus ad Occasum Opidum *Rhinsfelden* alluit, eundemque tractum Basileam usque sequitur: ibi vero prorsus ad Septentrionem convertitur, donec Argentoratum attigerit: inde multas regiones interluens, urbibus multis lustratis, amnis ubique magnis & exiguis receptis: *Spiram*, *Wormatiam*, & *Moguntiam*, altus admodum & tumidus pervenit. Hinc ad Occasum conversus *Bingium* alluit. Inde ad Cæciam vergens, tergo *Confluentia*, *Bonna* & *Colonia* relicta, demum circa initium agri Batavi (qui locus nunc Clivici juris est, & *Lobeco* vetusta arce & telonio nobilitatur) scindit se bifido cursu in diversa labens: quam divisionem eleganter Mamertinus *Divortium*, Frontinus *Divergium* amnis nominant, ille a divertendo, hic a vergendo in diversum. Apud *Lobecum* igitur bipartito cursum suum dividit, ita ut pars altera *Rheni* nomine appellata *Arenacium* recta petat urbem *Geltix* primariam. Inde non multum sinuosis meandris flexuosus *Vadam* properat. Abeo se flecit *Rhenam*, *Rhemes* Tacito nominatam: hinc *Batavodurum* decurrit. Inde *Rhenus* mutato nomine *Lecca* dici incipit, quondam rivulus elicis potius cognomento tunc dicendus: at nunc revera è rivo flumen factus. *Culenbugum*, & *Vianam* præterlapsus, lustrataque *Schoonhovia*, in *Merovam* amnem, priusquam *Mosæ* nomen induat, se effundit. Pars *Rheni* altera ad lavam se flecit, & *Neomagum* urbem antiquam præterit, urbisque mœnia areamque navalem radit, *Vahalis* jam nomine clarus: longo inde agmine *Tielam* pergit: istinc anfractuoso meatu *Bomelium* ad lavam relinquit: deinde nõ procul *Worcomio* *Mosam* accipit, mox apud *Goricomium*, *Lingæ* amnis incredibili lenitate segnis, incremento auctus, *Merovæ*

Merovæ nomen accipit, a Merovæorum arce : quam ubi præterierit, Durdrechtum nobilissimam ex urbe Insulam prælabitur : demum receptis Lecca & Isela Rheni brachiis, Iselmondam præterfluens, sub Rotodamo Mosâ appellari incipit, ubi recedentibus latius terris, vasto jam ore Sciedamum & Vlaeringam ad dextrum latus relinquit, deinde Gervlietum Opidum & Brielam a lava præterlabitur, ibique mox Oceano miscetur. *Amasius* Ptol. *Amasias* Strab. *Amisia* Tacito, *Amisius* Plinio & Pomponio, hodie *Ems*. Hic paulum infra Paderbornam Westphaliæ urbem Caput Fontefve suos ducit, atque ad Cæciam conversus, Varendorpium, Grevam, Rhenam, Lingham perlabitur : inde Meppenum & Nebuisum pergit : hinc in Septentrionalem Oceanum exiens apud Embdam Chaucorum minorum Emporium, nomen illi suum mutuat, *Ems* dictus. Quartum locum tenet *Mœnus* Plinio, *Mœnis* Pomponio, *Menus* Ammiano : hodie *Myn*. Hunc Regino Historicus, & ejus temporis Scriptores *Mogonum* vocant. Fortean *Julis* flumen est apud Velleium Patriculum. Nisi pro *Julia Lupia* apud hunc legendum, ut Viri docti quidam suspicantur. Oritur ex monte qui *der Fichtelbergh* dicitur, & Francofordiam, quæ inde ad Mœnum dicitur, Werthemiam, Herbipolin & Pabebergam præterlapsus, juxta Moguntiacum Rheno miscetur : Germanosque inferiores a superioribus cis Rhenum dispescit. Ejus litteræ Græco computo efficiunt CCCLXV, totidem quot sunt in anno dies. Quintum in locum venit *Neccarus*, unde Vina Neccarina optima & laudatissima, antiquis *Nicer*, teste Rhenano : fontes habet duarum pene horarum intervallo distantes a Danubio, lapsusque per agrum Wirtêbergicum Rheno recipitur supra Heidelbergam. *Albis* sequitur amplissimum Germaniæ flumen, quod Suevos a Cheruscis (ita enim legendum censet apud Vibium Sequestrum Iunius pro Cerveciis) dividit : Velleius Semnonum atque Hermundorum fines præterfluere testatur. Tacitus in Hermunduribus Albin oriri flumen inelytum scribit, et Conradus Celtes ex Hercynio inter Bohemos. Multas urbes claras præterlapsus tandem inter Chaucos minores & Cimbros Oceano insinuatur. Hic est cujus in crepidine mulieris species humana amplior, Drusum compellans, pergere ulterius vetuit, Dione & Tranquillo referentibus. Barbari seculi Scriptores Latini *Albiam* vocant : Germanis *Elbe* dicitur. Bohemis vero apud quos originem sumit, *Labe*. Nomen habere a numero indicat Fabritius in suis Rerum Misnicarum libris, fontium nempe XI, ut Bohemi, sive, ut Saxones dicunt, tot annuum influentium. Oritur enim, ut idem tradit, in tractu Hercyniæ silvæ, qui a Gigantibus nomen habet, vulgo *Risenberg*, ex XI (quorum singula nomina adjicit) fontibus : qui tandem conflati, Albin fluvium conficiunt : *Elve* & *Elbe* Germanis XI significante. *Suevus* septimo loco est, quem alii *Viadrum* nominant, qui corrupta deflexaque voce *Odera* dicitur, quod ex Oderbergo monte cognomine fontes trahat ad Marcomanniam sive Moraviam : qui multorum annuum accessione auctus Francofordiam Gymnasio celebrem præterlabitur : tandem postquam hinc Stetinum Sidenorum sedem, maritimum Emporium, illinc Caminum urbem Episcopalem prætexuit, ibi lacu ingenti effecto in Germanicum Oceanum eluctatur. Nam qui *Spream* (de *Spre*) (qui inter nobiliores quoque amnes habetur, & Brandenburgum inelytam Marchionum sedem prætermeans, apud Haveloburgum in Albin decurrit) Suevum esse autumant, erroris comperti sunt, quorum e numero

è numero est Bilibaldus, qui in Oceanum abire Sream juxta Sundam maritimam urbem scribit. *Visurgis* sequitur, vulgo de *Wefer* Variana clade nobilis, ut Paterculus ait, Dioni *Scrispy* lib. 55. Hunc Ovid. *Iturgum* videtur appellasse eo versu, *Decolor infestata testis Iturgus aqua: Disurgis* Ptol. *Bisurgis* Straboni, *Visiris* in Adami Historia Ecclesiastica, *Vesatis* Sidonio. Hic ex Halsia venit, & juxta Mindenem, Werdensem, Gotingensem ac Bremensem Civitates præterlapsus, *Vesera* nomine notior in Oceanum defertur. Vltimum *Vistule* dedi locum, sive *Istula*, quem etiam Bilibaldus *Vandalum* nominat. Hic Germaniæ terminus, quod ultra eum Sarmatiam Europæam Ptolemæus collocet: Tornandes Scythiam, qui Sarmaticis jugis decurrens, Cracoviam Polonici Regni Metropolim, alluit, auctuque Fluminum vastus in trina se fundit Ostia: hinc Gedanium (ea vox Heneto idiomate præsidium Dani obiectum signat) nobilissimum Emporium Dantisci nomine notius: inde Elbingam Prutenici Borussorum Reguli Academiam: tertio Locstetum Opidum præterfluit, sicque trifido agmine in Venedicum sinum effunditur. Sunt & alii complures nobiles Fluvii, qui vel in Mare vel in grandiore aliquem Fluvium deferuntur, quos ne prolixior sim, prætereo. Ad Mare quod a Germania Germanicum dicitur, transeo. Cum enim Germaniam universam hac descriptione exhibeamus, de Mari quoque ejus Littora alluente nonnulla subjicienda videntur. Caterum cum de Mari universum fufius alibi, & proxime in generali Belgicæ descriptione egerimus: pauca de Æstu Maris, quæ loci angustia prohibiti ibi addere non potuimus, præfati: nonnulla Germanici Maris propria enumerabimus. Oceani Æstus excitare Lunam, causamque reciprocandi illi præbere, nunc constat inter omnes. Quemadmodum vero Luna varias in Motu vices sustinet, ita etiam dissimilibus vicibus agitantur Æstus. Nam Lunam sequentes bis inter duos ejus exortus adfluunt, bis refluant, vicenis-quatennis semper horis: hoc est, Maria singulis diebus naturalibus bis inundant, bis recedunt: intumescencia, ascendente Luna supra Horizontem ortivum: relabentia vero, ipsa ab Meridiano fastigio in Occasum vergente: iterum exurgencia, recedente subter ima cœli Luna, partemque meridiana contrariam accedente: hinc subsidentia, donec iterum exoriatur. Vt item Luna non semper eodem tempore neque loco oritur: sed assidue aliunde, quam pridie, prodit: sic nec Æstus statis horis recurunt, sed illo tantum tempore, quo ipsa iter facit per cœli cardines. Hoc etiam notandum, Lunam aliter Maria movere, quam plena: aliter, quam dimidiata. Major enim vis Lumini copioso, quam debili & velut extincto. Nota nostratibus Plenilunii tempore vox, *Sprinkvloedt*, quasi Æstus altius solito exsiliens. Non minus vere, quam eleganter Agellius lib. x i v, Oceanum quasi Lunæ Comittem, cum ea simul & senescere, & adulescere solere, ait. Configurationes quoque nonnullius hic momenti. Luna enim, si Venerem, dicis gratia, in idoneo aspectu respiciat, & humidus percurrat mansiones, Accessum Maris præter solitum auget: sin Martem & siccas permeet, minuit. Observanda & hic adscensio Signorum. Luna enim si fuerit in Signis Rectarum Adscensionum, longiore tempore producit Æstus: quam si in Obliquarum. Hoc namque animadversum viris magnis, nunquam Accessus Recesisbus pares esse temporis duratione: nisi quum Luna in Signis Æqui-

Z z

noctia.

noctialibus sine Latitudine. Neque hoc silentio prætereundum, alias Aquarum partes magis vi luminis & radiorum corporis Lunaris adfici, quam alias; vel ob rectitudinem radorum, vel vim quandam aliam occultio-rem. Quin & alia efficacia radios suos in Aquas demittit Luna, si Septentrionalis: alia, si Meridionalis: hic enim Accessus auget in Littoribus Meridianis: ibi in Septentrionalibus. Cæterum Æstus marini aliis aliisque locis manifestiores, obscurioresque aut pene nulli sunt. Nam ut de nostro hoc Germanico Mari nonnihil dicamus: Certum est Æstus in eo vix ullos percipi, nisi quantum ventis concitatum nunc in hanc, nunc in illam partem undabundum rapitur: Coroque flante altius aliquando intumescit, neque usquam latius dominatur Mare, multum fluminum huc atque illuc ferens, nec litore tenuis accrescit aut resorbetur, sed influit penitus atque am- bit. Cumque Hispanicus Atlanticusque Oceanus profunditatis pene sit imperscrutabilis, ita ut demissa bovis ad CCC aut CCCC Orgyas necdum fundum pertingat: Germanicus tamen plerisque locis l. x tantum cubitis depressus esse compertus est, aut vix usquam centum cubitorum altitudinem excedere, præterquam Norwegicus Littoribus nonnullis, ita in immensum abruptis profundisque, ut impervelligabilis censeantur profunditatis. Insuper & hoc memorandum, quod, quum reliqua Maria pene omnia aquis consentiant amarissimis ac salissimis, hoc nostrum Mare dulcibus potuque; haud omnino insuavibus undis constat: idque ob divitem maximorum fluminum è Sarmaticis Montibus influxum: quodque Sol iis locis imbecillior videatur, quam ut id quod limpidius leviusque est aquæ substantiæ, elevare queat: quam causam nonnulli adferunt præcipuam salædinis in Mari. Quæ si sufficeret satisque esset idonea, *Amalchum* quoque & *Chromium mare* salædinis expertis foret, cæjus contrarium contingit. Quare liquefactæ nives potius, dictique Fluvii è Sarmaticis Montibus profluentes, id Mare dulce limpidumque reddunt. Vnde illud quoque emergit, cur facilius reliqua Maria onerarias naves ponderibus maximis onustas sustineant, quam id de quo agimus. Solent quippe salia Maria plus oneris ferre ob aquæ crassioris substantiam: tenuitas siquidem levissimis ponderibus pervia est. Natatio quoque in hoc Mari facilius, quam in cæteris. Nauseam tamen navigantibus contingere solitam, vomitumque excitat majorem, ob vehementiores motus, quibus modo ad æthera usque attolli, modo in imum usque infernum deprimi videtur. Varias hoc Mare pro locorum varietate fortitur appellationes. Dicitur enim *Oceanus Germanicus* a vicina quam alluit Germania: & a Gallico Britannicoque qui Occidentalis est in Orientem Sarmatiam usque porrigitur. Dicitur & *Mare Septentrionale*, *Arcticum*, *Cimbricum*, *Balticum*, *Codanum*, *Suevicum*, *Vandicum*, *Scythicum*, *Sarmaticum* &c. Atque hæc de Mari pro hujus loci angustia paucis sunt dicta. Non desunt Germaniæ Montes, inter quos nominatissimi sunt: *Ralbergus*, *Mons Isidis*, *Melibocus*, *Pinifer*, *Hessus*, *Ostbergus*, *Senus*, *Suevus*, *Pavonis*, *Rheticus*, *Sprulus*, *Vocatus*, *Vosagus*. Sunt & Silvæ plurimæ, longe autem maxima *Hercynia*, *Silva Hercynia* optimi & maximi quique autores cum Latini, tum Græci meminere: Pomponius Mela qui eadem fere cum Cæsare disserit: Strabo lib. v l. i aliquantum diversa: Plinius item multis in locis. Ejus cum sint haud dubie lata cornua, & varii tractus, ipsa tamen intra Germaniam, quoad Occasum & Meridiem attinet, continetur. Ideoque Arduenam Silvam ut illius partem neutquam adnumeraverim, inquit Glareanus, quod quidam nostra ætate temere fecere. Cæsar lib. v l. Com. de bel. Gal. scribit l. x dierum spacio exte-
secundum

Altitudo.

Montes.
Silva.

secundum latitudinem autem novem dierum iter expedito patere. Adsciscit sibi hac nostra ætate varia nomina : alicubi enim *Nigra Silva* a Pinuam immenſa vi, *Der Schwartz Wald* : alicubi *Ottonis* a venationibus Imperatoris Ottonis in illa Silva parte frequentibus : a populis etiam , quos adit, nomina mutuatur , unde *Thuringica* & *Bohemica* dicitur. Apud solos autem Cheruscos hæcenus constanter retinet nomen suum vetus, veteribus Græcis atque Latinis Scriptoribus celebratum *Hercyniæ Silvæ*, *Der Hartz Wald*, a refina: *Hartz* enim vocant refinam & Galli & Germani. Meminit hujus Silvæ etiam Pandolphus Collenutius Pisaurienſis in descriptione Germaniæ , his verbis : *Silva Hercynia ad Dacos & Getas diversa sibi nomina sumens deferatur, donec ad extremos Tartaros perveniat, ubi obscura silvæ nomen accipit, ignotisque finibus, itineribusque impervia, & ob Ferarum immanitatem, & monstrificos Faunorum terrores penitus inaccessible.* Sed de his satis, ad alia pergo. Sequuntur Opera publica & privata inter quæ, ut infinita præteream: Templum Argentoratense celeberrimum elegantissima structura, præcella Turri conspicuum nequaquam silentio prætereundum. Inter totius enim universi Miracula, non immerito octavum obtinet locum. Cœptum est autem augustissimè hoc Templum jactis fundamentis ædificari anno Christi 1105. Anno autè Domini 1127 sub Episcopo Conrado a Liechtenberg, Erkuinus a Steinbach Architectus Turrim exstruere cœpit, opus nobile & ingens, cujus simile nec in Germania, neq; in Italia aut Gallia reperitur : quæ 27 annis fere usque ad fastigium consummata. Hæc ab ipsis fundamentis usque ad supremum culmen quadris & pulchre figuratis lapidibus est erecta. Vbique aëri & vento est pervia, patetq; ascensus ejus quatuor cochleis. Vbi vero crassities ejus in fastigium incipit acuminari, ibi octo confurgunt cochleæ. Supremus nodus, qui inferius vix modii magnitudinem habere videtur, tantus est, ut capacitas ejus recipiat quinque aut sex homines. Longitudo ejus habet pedes Geometricos 1077. Est & Horologium artificiosissimum atque in primis admirandum. Et ad Statum Ecclesiasticum Germaniæ quod attinet, *Statu Ecclesiasticum.* Archiepiscopatus 7 per Germanicum Imperium numerantur, quorum provinciæ, excepta Livonia, sub hoc titulo describentur. Sunt autem *Moguntinus Mentz*, cui 11 subsunt suffraganei, *Curia Chur, Constantia Costnitz, Argentina Straßburg, Spira, Wormacia, Herbipolis Wurtzburg, Augusta Ausburg, Ayssett, Hildesheim, Paderborn, Halberstaut, Ferden. Colonienſis Colen*, v habens suffraganeos, qui sunt *Monasterienſis* olim *Mimigardovordenſis, Trajectenſis Utrecht, Leodiens* olim *Tungrenſis, Mindens* *Minden, Osnaburgens* *Osenbrug, Trevirensis Trier*, cui 11 suffragatur, qui sunt *Metens Metz, Tullens* *Toul*, in Lotharingia & *Verdunens* *Verdun*. *Magdeburgens* *Meydberg*, Primas Germaniæ cui subsunt 14, *Morsenburgens* *Morsburg, Naumburgens* *Naumburg*, sive *Ciczenſis*, aut *Mamillens*, *Brandenburgens* & *Havelburgens*. *Salzburgens* *Salzburg*, 1x habet sub se Episcopos, qui sunt, *Tridentinus Trent*, *Brixienſis*, *Pataviens* *Passaw*, *Frisingens*, *Vienens* *Vienna*, *Sekoviens* *Seckaw*, *Gurcens* *Gurcx*, *Laurentinens* *Lavenmud*, *Chiemens* *Chiemse*. *Bremens* cui v 1 sunt suffraganei, *Lubeccens*, *Suerinens*, *Lebussinens* *Lebus*, *Schlesvicens*, *Ratzenburgens*, *Hamburgens* olim Archiepiscopus. *Rigenſis Riga*, habet 1 v sub se, qui sunt, *Revaliens* *Revel*, *Curienſis*, *Oseliens* *Oesel*, *Derptens*. Liberi & exempti Episcopi sunt *Misnens*, *Babenbergens* *Bamberg* & *Ratissponens*. Academies Merc. numerat *Basiliensem*, *Colonensem*, *Dillingensem*, *Moguntinensem*, *Marpurgensem*, *Lipsiensem*, *Ingolstadiensem*, *Heidelbergensem*, *Gripwaldensem*, *Schole*, *Fribur-*

GERMANIA.

364

Studiis celebres
viri.

Mores.

Friburgensem Friburg Brisgoix, Francofurtensem ad Oderam, Erphordensem, Pragensem, Rostochiensem, Coningbergensem, Trevirensis, Tubingensem, Viemensem, Breslaviensem, Wittenbergensem & Herbipolensem. ex quibus tanquam ex multis Equis Trojanis innumeri viri eruditissimi exierunt. Testantur id permulti, omnium artium genere instructissimi: testantur Linguarum Græcæ, Latinae, Hebraicæ peritissimi: hic disertis Oratores, hic acuti disputatores, hic absoluti Arithmetici, hic Astronomi exactissimi inveniuntur: Geometras vero nulla Europæ vel Orbis Regio magis consummatos dabit. Taceo Medicinæ accuratam cognitionem, atque alia id genus. Nunc ad Mores venio. Germanis in universum ab auctoribus corporum moles & firmitas tribuitur. Truces & cœrulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantum ad impetum valida, a Tacito; Immanes vocant Hegesippus & Plinius; Truces & Feroce Sidonius; Superbos Pausanias & Casiodorus; Immittes Appianus; Barbari, Perfidii & Simulatores dicuntur a Casare: in summa feritate Verfutissimi, natiq; mendacio, a Particulo. Sincerius qui inter hos vixit Tacitus, dicit milites hujus atrocissimos & letam bello gentem, sed minime astutam nec callidam: aperientem secreta pectoris, atque detectam omnium mentem, & fidei commissa patientiorem. Idem Iulianus Imp. in Misopogone dicit se experientia didicisse gentem esse quæ adulari nesciat, sed libere ac simpliciter cum omnibus vivere. Natura temperatos & placidos moribus hos esse docet, ex reg. omis quam incolunt qualitate, Ptol. II Quadrip. Quod ad Religionem attinet, qua mentes hominum velut illigantur tenenturque præsumpto Numinis metu, Germani *Sacrificiis*, ut scribit Casar, non student: *Deorum numero eos solos ducunt quos cernunt & quorum opibus aperte juvantur: Solem & Vulcanum & Lunam.* Postea tamen, ut patet ex Tacito qui vixit sub Imp. Nerva, sibi alios quoque Deos adscivere: ut Mercurium, Herculem, Martem, Ili-dem & Matrem Deorum: item Alcim quendam. Idem Tacitus addit, hic quoque Velledam & Auriniam loco numinis fuisse. Tanfanæ templi apud hos quoque meminit dictus Tacitus, qui & Suevos Terram Matrem colere ait, quam *Aertham* (ut legit Lipsius) vocant, ut hæcenus, *Aerde*. At his nulla simulachra. Sacras quasdam mulieres, quas Fatidicas Tacitus, Vates vocant Agathias & Polyceus, eos etiam habuisse, docet Plutarchus, & ex eo Clemens Alexandrinus: quæ ex fluviorum sonitu, vorticibus, ac circumvolutionibus futura prædicebant. Alianus eos etiam per Aves, viscera, signa & omina, futura prædicere, annotavit. Maxime vero Mercurium sive Teutatem coluerunt, ab humanis non abstinendo hostiis, teste Tacito. In pace nullus communis erat Magistratus, tempore autem belli qui ei præessent deligebantur. Omnis vita in studiis rei militaris: neque Latrocinia ullam habere infamiam apud Casarem legimus. Et ut placet Senecæ, armorum illis una cura: his innascuntur, his innutriuntur. Si Patria, teste Tacito, longa pace torpeat, eas nationes ultro petunt, quæ bellum aliquod gerunt. Conducunt matres, pignora & uxores, quæ pugnantibus hortamina & cibos gessant: nec plagas exsugere pavent. Prælium cantu, sono armorum, tripudiisque incipiunt. Scutum in eo reliquisse, præcipuum flagitium: ita ut multi ex bello superfluites, infamiam laqueo finierint. Hos fluvios tranare, ajunt Dion & Herodotus: levitas enim armorum & proceritas corporum, eos teste Tacito attollit. Eos mortis contemptores, persuasione

perſuaſione futuri in vitam reditus, apud Appianum legimus. Severa his matrimonia, ſingulis uxoribus contenti ſunt: exceptis admodum paucis, qui non libidine, ſed ob Nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur. Pauciſſima adulteria: quorum poena præſens hæc: acciſis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo Maritus, ac per omnem vicum verberare agit. Sic Tacitus. Sua quemque mater uberibus alit, neque aneillis & nutricibus delegantur. *Hospites violare* (inquit Cæſar) *fas non putant, qui quaque de cauſa ad eos venerunt, ab injuria prohibent ſanctosque habent: iis omnium domus patent victusque communicatur. Nemo apud Germanos, inquit Tacitus, vitia ridet, nec corrumpere & corrumpi, ſeculum vocatur. Plusque ibi boni mores valent, quam alibi bonæ leges. Major pars victus eorum, Cæſare memorante, in lacte & caſeo & carne conſiſtit.* Non alia pulte quam ex avena vivere, Plinius teſtis eſt: in egeſtate crudis contentos, Appianus. Crudis etiam carnibus veſci, addit Mela. In prandio, auctore Athenæo, adferunt carnem membratim aſſiam, & ſuperbibunt Lac Vinumque merum. Cibi ſimplices, recens Fera, agreſtia Poma, aut Lac concretum. Potus, humor ex hordeo aut frumento eſt, Tacito. Neque ulla gens in hoſpitiis aut conviſtiis effuſius indulget. Quemcunque mortalium arcere tecto, nefas habetur. Sed, ut nemo ſine vitio naſcitur, diemque noctemque continuare potando, nulli probrum. Quod ad veſtitum, Tegumen, inquit Tacitus, *omnibus Sagum, fibula, aut ſi deſit, ſpina conſertum*, qua reſixa reſibulatave diſſuebat de humeris ſagum. Idem Germanos non fluitante veſte, ſed ſtriſta artuſque ſingulos prope exprimente & quaſi corpori aſſuta, dicit fuiſſe uſos, qualem & Francis dat Sidonius oculatus teſtis. Idem Fœminis habitus qui & Viris. Tunica erant illis ſtriata, ruſticis etiamnum apud nos alibi uſitata: Ferarumque pelles in honore & uſu fuere. Quondam etiam Germani corpore quidem robuſtiſſimi, animo vero rudes & ad artes inepti fuere. Nunc vero omnis generis opificia ſtudioſe & cum laude exercent: & (ut vulgares omittam) ſpecta artis fundendi cudendique peritiam, ſpecta metallorum tractandorum ſcientiam & ſimiles Artes. Hæc primum machinas tormentaque ahenea invenit, prima Typographiam noſtro Orbi dedit: prima horologiorum confectionem demonſtravit: denique ita Germania omnium Artium aſylum facta eſt, ut nullam elegantiore ſcientiam admiferit aut artem, quam non exornarit, auxerit, poliverit, multas vero ipſa invenerit. Larga etiam manu conſinalibus ſuis aliſque remotioribus populis ſubminiſtrat, Vina præſtantiſſima, Aurum, Argentum, Cuprum, Stannum, Plumbum, Argentum vivum, Vitriolum, Alumen, Colores pictorum varios, Lamellas, Frumentum, cunctaque Fabrilia ex Ferro & Cupro aliaſque Merces.

Z z iij

Haftenus